

نقش واسطه ای هوش هیجانی در رابطه بین مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره دوم متوسطه شهر شیراز

علی اکبر خویباری^۱، محمدرضا رستگار^۲

^۱ کارشناس ارشد برنامه ریزی آموزشی، دانشگاه فرهنگیان، شیراز، ایران

^۲ کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه فرهنگیان، شیراز، ایران

نویسنده مسئول:

علی اکبر خویباری

چکیده

هدف: هدف از انجام پژوهش حاضر تبیین نقش واسطه ای هوش هیجانی در رابطه بین مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوره دوم متوسطه شهر شیراز بود.

روش: پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و برای اجرای آن از روش همبستگی استفاده شد. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانش آموزان دوره دوم متوسطه شهر شیراز در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ بود که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای از بین نواحی چهارگانه شهر شیراز به تصادف یک ناحیه انتخاب و در این ناحیه از بین مدارس دوره دوم متوسطه به صورت تصادفی ۸ مدرسه انتخاب و از هر مدرسه به تصادف یک کلاس انتخاب و تمام دانش آموزان آن کلاس‌ها به عنوان نمونه آماری در پژوهش حاضر شرکت داده شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌های مهارت‌های فراشناختی شاطریان محمدی، هوش هیجانی شوت و همکاران و پیشرفت تحصیلی استفاده شده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام به روش بارون و کنی استفاده شد. **یافته‌ها:** یافته‌های پژوهش نشان داد، بین حیطه شناختی و حیطه عاطفی با پیرفت تحصیلی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. بین هوش هیجانی زیرمقیاس‌های تنظیم هیجان، ارزیابی از هیجانات، مهارت‌های اجتماعی و کاربرد هیجانات با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. همچنین یافته‌ها نشان داد هوش هیجانی، نقش واسطه‌گری معناداری برای مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی ایفا می‌نماید.

نتیجه‌گیری: مهارت‌های فراشناختی و هوش هیجانی نقش مهمی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد.

واژگان کلیدی: مهارت‌های فراشناختی، هوش هیجانی، پیشرفت تحصیلی

مقدمه

تحصیل از مهمترین دغدغه‌های هر نظام آموزشی در تمامی جوامع است. موفقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان هر جامعه نشان‌دهنده موفقیت نظام آموزشی در زمینه هدف‌یابی و توجه به رفع نیازهای فردی است. بنابراین نظام آموزشی را زمانی می‌توان کارآمد و موفق دانست که پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان آن در مقاطع مختلف بیشتری و بالاترین رقم را داشته باشد. اتکینسون^۱ (۱۹۹۸) پیشرفت تحصیلی را توانایی آموخته شده یا اکتسابی حاصل از دروس ارائه شده یا به عبارت دیگر، توانایی آموخته شده یا اکتسابی فرد در موضوعات آموزشی می‌داند که به وسیله‌ی آزمون‌های استاندارد شده، اندازه‌گیری می‌شود [۱]. پیشرفت تحصیلی به موفقیت فراگیران در امور تحصیلی اشاره دارد که بر اساس آزمون‌ها قابل سنجش باشد [۲] و همچنین انجام دادن کاری است برای به دست آوردن نتیجه مطلوب و برتری و تفوق در یک مهارت یا گروهی از معلومات [۳]. پیشرفت تحصیلی یعنی موفقیت در یادگیری دروس مدرسه‌ای وقتی فرد در یک موقعیت برنامه‌ریزی با هدف‌های مشخص تحصیل قرار می‌گیرد و در صورتی که بتواند به تمامی هدف‌های از پیش تعیین شده برسد، پیشرفت تحصیلی کامل دارد و در صورتی که به برخی از هدف‌ها برسد پیشرفت نسبی کسب کرده است [۴].

امروزه پژوهشگران بر ضرورت توجه به پیش‌بینی‌کننده‌های موفقیت تحصیلی تأکیدی خاص دارند، تاکنون عوامل متعددی در میزان پیشرفت تحصیلی مشخص شده که از جمله می‌توان به فراشناخت [۵] اشاره کرد.

روان‌شناسی شناختی، پیشرفت پرشتاب خود را از نیمه دوم قرن بیستم آغاز کرد و در شرایطی اوج گرفت که مخالفان سرسختی مثل واتسون در برابر آن قد علم کرده بودند. اما روان‌شناسی فراشناخت، حوزه اندیشه‌گری نوینی است که پیشینه آن به حدود دهه ۱۹۷۰ می‌رسد [۶]. شناخت عبارت است از جریان‌های فکری، یادگیری، نحوه سازماندهی، ذخیره‌سازی و به کارگیری اطلاعات [۱].

فلاول^۲ [۷] فراشناخت را به عنوان آگاهی از اینکه فرد چگونه یاد می‌گیرد، آگاهی از چگونگی استفاده از اطلاعات موجود برای رسیدن به یک هدف، توانایی قضاوت درباره فرایندهای شناختی در یک تکلیف خاص، آگاهی از اینکه چه راهبردهایی را برای چه هدف‌هایی مورد استفاده قرار دهد، ارزیابی پیشرفت خود در حین عملکرد و بعد از اتمام عملکرد تعریف کرده است. اصطلاح فراشناخت به دانش درباره فرایندهای شناختی و چگونگی استفاده بهینه از آنها برای رسیدن به اهداف یادگیری گفته می‌شود. فراشناخت نقش اساسی را در یادگیری موفقیت آمیز ایفا می‌کند. به نظر شومر^۳ [۸] میان توانایی شناختی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. هر چه توانایی‌های شناختی دانش‌آموزان بالاتر باشد، پیشرفت تحصیلی بهتری خواهند داشت. اسکیتیکا^۴ [۹] در پژوهش خود نشان داد که هرچقدر دانشجویان در مورد راهبردهای مؤثر یادگیری و محدودیت‌های توانایی‌های یادگیری و حافظه خود بیشتر بدانند به همان اندازه احتمال اینکه پیشرفت تحصیلی آنان بیشتر باشد، افزایش می‌یابد. موارخ و امرانی^۵ [۱۰] پژوهشی تحت عنوان «اثرات آموزش فراشناختی بر پیشرفت ریاضی و تنظیم شناختی دانشجویان (دانش‌آموزان)» انجام دادند. نتایج نشان داد که دانش‌آموزان گروه پیشرفت، وضعیت بهتری در عملکرد ریاضیات و تنظیم شناختی داشتند اما این شامل دانش در مورد شناخت نمی‌شد. به علاوه در حین آزمون ورودی دانشگاه دانش‌آموزان گروه پیشرفت انواع متفاوتی از فرایند تنظیم شناختی را نسبت به دانش‌آموزان گروه کنترل اجرا نمودند. ژانک^۶ (۲۰۰۸) [۱۱] در تحقیق گسترده‌ای که برای «بررسی تأثیرات آموزش راهبردهای فراشناختی مطالعه روی پیشرفت خواندن» انجام دادند به این نتیجه دست یافتند که راهبردهای فراشناختی را می‌توان آموزش داد و هنگامی که دانش فراشناختی دانش‌آموزان راجع به راهبردهای مطالعه و استفاده از این راهبرها توسعه داده شود آن‌ها خوانندگان موفق‌تری خواهند شد. آیرا و کاسدی^۷ [۱۲] پژوهشی با عنوان «نقش مهارت‌های فراشناختی و خودکارآمدی در پیش‌بینی توانایی حل مسأله» انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین مهارت‌های فراشناختی و خودکارآمدی با توانایی حل مسأله رابطه معنادار وجود دارد و اینکه معادله رگرسیون نشان داد که باورهای فراشناختی و خودکارآمدی، توانایی‌های حل مسأله را به صورت مثبت پیش‌بینی می‌کنند. صالحی و میزاحانی [۱۳] نشان دادند، بین استفاده از راهبردهای فراشناختی و هریک از مولفه‌های آن (دانش و کنترل خود، دانش و کنترل فرآیند برنامه‌ریزی، دانش و کنترل فرآیند ارزشیابی، دانش و کنترل فرآیند نظم دهی) با پیشرفت تحصیلی (معدل کل) رابطه معنادار وجود دارد و استفاده از هر یک از این راهبردها موجب افزایش عملکرد تحصیلی می‌شود

پژوهش‌های کلاسی و آزمایشگاهی نشان داده‌اند که پیشرفت تحصیلی، نه تنها به دانش پایه افراد بستگی دارد، بلکه به عواملی دیگر نظیر آگاهی از راهبردهای گوناگون یادگیری، چگونگی بهره‌گیری از این دانش طی انجام دادن تکالیف نیز مربوط می‌شود [۱۴]. در همین زمینه محققان در سال‌های اخیر غیر از عوامل شناختی همچون فراشناخت، متوجه یک سری از عوامل غیرشناختی شدند که می‌تواند در رشد و به طور کلی موفقیت دانش‌آموزان مؤثر باشند [۱۵]. از جمله این عوامل می‌توان به مهارت‌ها و توانایی‌های هیجانی و اجتماعی که

^۱- Atkinson

^۲- Flavell

^۳- Shommer

^۴- Skitika

^۵- Mevarech & Amrany

^۶- Zhang

^۷- Aurah & Casady

تحت عنوان هوش هیجانی^۱ مشهورند، اشاره کرد [۱۶]. هوش هیجانی به عنوان شکلی از هوش اجتماعی مطرح شده که شامل توانایی کنترل احساسات و هیجانات در خود و دیگران، پذیرش دیدگاه سایر افراد و کنترل روابط اجتماعی است [۱۷]. هوش هیجانی توانایی‌های فرد را در مقابله با فشارها و اقتضاهای محیطی افزایش می‌دهد و کمک می‌کند تا دانش‌آموزان با توانایی بیشتری به مدیریت هیجان‌ها بپردازند و در امر تحصیل با هدایت رفتار و خودکارآمدی بیشتر موفقیت بیشتری از خود نشان دهند [۱۸].

در مسیر تحولات زندگی اهمیت هوش هیجانی به عنوان یک عامل برای سازگاری مناسب با تحولات بیشتر مشخص شده است و در این میان توانمندیهای صرفاً عقلایی دیگر نمی‌توانند پیش بینی کننده خوبی برای موفقیت در تحصیل باشند. هوش هیجانی به دانش-آموزان می‌گوید که چگونه از هوشبهر برای موفقیت در امر تحصیل استفاده کنند و آنها را در جهت شناخت احساسات خود و دیگران، مهارت کافی در ایجاد روابط سالم با دیگران و حس مسئولیت پذیری در مقابل وظایف کمک می‌کند [۱۹] که این می‌تواند موفقیت و پیشرفت در امر تحصیل را بالا ببرد. همانطور که پژوهش ثمری و طهماسبی [۲۰] نشان داد که بین نمره کلی هوش هیجانی و برخی مؤلفه‌های آن با پیشرفت تحصیلی رابطه معنی وجود دارد.

جانسون^۲ [۲۱] در پژوهشی رابطه بین هوش هیجانی با اضطراب امتحان، استرس، پیشرفت تحصیلی و نگرش دانش‌آموزان را مورد بررسی قرار داد. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین هوش هیجانی با اضطراب امتحان و استرس دانش‌آموزان رابطه منفی و معنادار و بین هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی و نگرش دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. روون^۳ [۲۲] تأثیر هوش هیجانی بر استعداد ضریب هوشی مورد بررسی قرار داد که یافته‌ها نشان داد هوش هیجانی در رشد استعداد و هوش افراد نقش مثبت دارد. صالح صدق‌پور و عظیمی [۲۳] پژوهشی با عنوان مدل‌یابی ساختاری رابطه خودتنظیمی و هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی ریاضی با میانجی‌گری خودکارآمدی انجام دادند. نتایج تحلیل مسیر نشان داد: ۱- بین خودتنظیمی یادگیری دانش‌آموزان و پیشرفت ریاضی رابطه مثبت، مستقیم وجود داشت. ۲- بین هوش هیجانی دانش‌آموزان و پیشرفت ریاضی رابطه مثبت، مستقیم وجود داشت. ۳- بین هوش هیجانی و خودتنظیمی یادگیری دانش‌آموزان رابطه مثبت، مستقیم وجود داشت. ۴- بین هوش هیجانی و رفتار خودکارآمدی دانش‌آموزان رابطه به صورت مثبت، مستقیم و غیرمستقیم وجود داشت. در مجموع متغیر مستقل خود تنظیمی ۲۷ درصد واریانس متغیر وابسته پیشرفت ریاضی را پیش‌بینی و تبیین نمود. همچنین متغیر مستقل هوش هیجانی به میزان ۲/۱۸ واریانس متغیر وابسته پیشرفت ریاضی را تبیین و پیش‌بینی نمود.

در نظام آموزشی ما دانش‌آموزان در یادگیری دروس معمولاً با مشکلاتی روبرو هستند و عملکرد مناسبی از خود نشان نمی‌دهند که بخشی از این ناکارآمدی به عدم آگاهی دقیق و عمیق از شیوه‌های صحیح یادگیری و ناامیدی زود هنگام به هنگام مواجهه با مشکلات ناشی می‌شود و بخشی از این ناکارآمدی به هیجانات ناکارآمد و عدم کنترل احساسات و عواطف بر می‌گردد. بنابراین توجه به این موارد و انجام پژوهش‌هایی در این زمینه جهت یافتن راه و چاره‌ای جهت برطرف کردن این ناکارآمدی‌ها می‌تواند راهگشای تنگناهای آموزش و پرورش باشد. در همین راستا این پژوهش قصد دارد به این مسأله بپردازد که آیا هوش هیجانی نقش واسطه‌ای معناداری در رابطه بین مهارت‌های فراشناختی با پیشرفت تحصیلی ایفا می‌کند؟

هدف پژوهش

➤ تبیین نقش واسطه‌ای هوش هیجانی در رابطه بین مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر گچساران

فرضیه پژوهش

➤ هوش هیجانی در رابطه بین مهارت‌های فراشناختی با پیشرفت تحصیلی نقش واسطه‌ای معناداری ایفا می‌کند.

روش تحقیق

پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و برای اجرای آن از روش همبستگی استفاده شد. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر شیراز در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای از بین نواحی چهارگانه شهر شیراز به تصادف یک ناحیه انتخاب و در این ناحیه از بین مدارس دوره دوم متوسطه به صورت تصادفی ۸ مدرسه

^۱- emotional intelligence

^۲- Johnson

^۳- Reuven

انتخاب و از هر مدرسه به تصادف یک کلاس انتخاب و تمام دانش آموزان آن کلاس‌ها به تعداد ۱۸۰ نفر به عنوان نمونه آماری در پژوهش حاضر شرکت داده شدند.

ابزار پژوهش

در این پژوهش از دو پرسشنامه و معدل دانش‌آموزان به شرح زیر استفاده شد:

الف) پرسشنامه مهارت‌های فراشناختی

این پرسشنامه توسط شاطریان محمدی در سال ۱۳۸۶ برای سنجش مهارت‌های فراشناختی دانش‌آموزان بر اساس مدل براون ساخته شده است و شامل ۴۵ سؤال و دو بعد حیطه شناختی و حیطه عاطفی است که آزمودنی‌ها باید در هر یک از این سؤالات یکی از اعداد بین ۰ تا ۳ را انتخاب کنند. این پرسشنامه توسط سازنده آن مورد پژوهش قرار گرفته است، این پژوهشگر آن را در مورد یک نمونه ۵۳ نفری از دانش‌آموزان دبیرستانی تهران اجرا و نتایج زیر را به دست آورده است. برای به دست آوردن روایی پرسشنامه همبستگی دو رشته ای هر سؤال با نمره کل محاسبه شد و ۱۲ سؤال که در آن‌ها میزان این همبستگی کم بوده و معنادار نیز نبودند حذف گردید و با استفاده از روش تحلیل عاملی ۱۱ عامل استخراج شد و این عامل‌ها ۰/۷۵ واریانس کل پرسشنامه را تبیین می‌کنند. ضریب پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۹ گزارش شده است.

در زمینه روایی این پرسش نامه دامنه ضریب آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس‌ها را ۰/۷۲ تا ۰/۹۳ و پایایی آن به روش بازآزمایی برای نمره کل پس از دوره ۲۲ تا ۱۱۸ روزه را ۰/۷۵ و برای خرده مقیاس‌ها ۰/۵۹ تا ۰/۸۷ گزارش کرده‌اند (ولز و کاتریت - هاتون^۱، ۲۰۰۴). محقق در این پژوهش روایی پرسشنامه را از طریق روایی محتوایی مورد بررسی قرار داده که مورد تأیید بوده است و پایایی پرسشنامه را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه کرده است که ۰/۹۰ بدست آمده است

ب) پرسشنامه هوش هیجانی:

این پرسشنامه توسط شوت و همکاران در سال ۱۹۹۸ بر اساس مدل نظری هوش هیجانی مایر و سالووی (۱۹۹۰) ساخته شد. پرسشنامه شامل ۳۳ گویه و چهار بعد به شرح زیر می‌باشد.

- ۱- عامل خوش بینی/تنظیم هیجان: ۲، ۳، ۱۰، ۱۴، ۱۲، ۱۶، ۱۷، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۳۱
- ۲- عامل ارزیابی از هیجانات: ۵، ۹، ۱۵، ۱۸، ۱۹، ۲۲، ۲۵، ۲۹، ۳۲
- ۳- عامل مهارت‌های اجتماعی: ۱، ۴، ۶، ۸، ۱۱، ۱۳، ۱۶، ۲۴، ۲۶، ۳۰، ۳۳
- ۴- عامل کاربرد هیجانات: ۲۷، ۳۱، ۶، ۷، ۱۷، ۲۰

این پرسشنامه به صورت طیف لیکرت از کاملاً موافقم (نمره ۵) تا کاملاً مخالفم (نمره ۱) نمره گذاری می‌شود، در ضمن گویه‌های ۵ و ۲۸ و ۳۳ به صورت معکوس نمره گذاری می‌شود. بررسی سیاروچی و همکاران^۲ (۲۰۰۰) بر روی نوجوانان ۱۵-۱۳ ساله پایایی کلی ۰/۸۴ و برای خرده مقیاس‌های آن بعضی ارزیابی و ابراز هیجان، تنظیم هیجان و بهره برداری از هیجان به ترتیب ۰/۷۶، ۰/۶۶، ۰/۵۵ را نشان داد. در پژوهش شوت و همکاران (۱۹۹۸) افرادی که نمره بالا در این مقیاس داشتند، گرایش به نمره پایین در عاطفه منفی و نمره بالا در هیجان مثبت (برون گرایی، گشاده خویی و همدلی نشان دادند، همچنین نمرات بالا در مقیاس بالا در مقیاس مورد نظر با آلکسی تایمی حالتی که ارتباط آن با نقش در هوش هیجانی مکرراً مشاهده شده است) همبستگی نشان داد. این آزمون به وسیله خسروجاوید (۱۳۸۱) صورت گرفته است. وی پژوهش خود را بر روی ۲۳۴ دانش آموز دختر و پسر مقطع راهنمایی شهر تهران و با اجرای فرم ۳۳ ماده ای این مقیاس به انجام رسانید. محقق در این پژوهش روایی پرسشنامه را از طریق روایی محتوایی مورد بررسی قرار داده که مورد تأیید بوده است و پایایی پرسشنامه را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه کرده است که ۰/۸۱ بدست آمده است.

ج) پیشرفت تحصیلی

جهت بررسی پیشرفت تحصیلی از معدل دانش‌آموزان استفاده گردید.

^۱ - Cartwright-Hatton

^۲- Ciarochi

روش تجزیه و تحلیل داده ها

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش های آماری در سطح آمار توصیفی و استنباطی در محیط نرم افزار 22 spss استفاده شد. در همین راستا در سطح آمار توصیفی از فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار و در سطح آمار استنباطی از آزمون های ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام به روش بارون و کنی استفاده شد.

یافته ها

در جدول شماره (۱) یافته های توصیفی پژوهش ارائه شده است.

جدول (۱): شاخص های آماری مهارت های فراشناختی، هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی				
متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل نمره	حداکثر نمره
حیطه شناختی	۷۱/۵۸	۱۲/۳۶	۳۹	۹۹
حیطه عاطفی	۱۵/۱۵	۳/۳۸	۷	۲۳
تنظیم هیجان	۴۷/۲۲	۷/۹۰	۱۷	۶۳
ارزیابی از هیجانات	۳۰/۸۸	۵/۲۹	۱۰	۴۱
مهارت های اجتماعی	۳۹/۸۱	۶/۶۲	۱۵	۵۲
کاربرد هیجانات	۲۱/۸۶	۴/۳۲	۶	۳۰
هوش هیجانی (کلی)	۱۱۷/۶۹	۱۷/۳۰۰	۴۵	۱۵۰
پیشرفت تحصیلی	۱۶/۱۱	۳/۰۷	۱۲	۱۹

در جدول (۱) میانگین و انحراف معیار، حداقل نمره و حداکثر نمره مهارت های فراشناختی (شناختی و عاطفی)، هوش هیجانی و زیرمقیاس های آن (تنظیم هیجان، ارزیابی از هیجانات، مهارت های اجتماعی و کاربرد هیجانات) و پیشرفت تحصیلی نشان داده شده است.

جهت بررسی نقش واسطه ای در ابتدا رابطه بین مهارت های فراشناختی و هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفت که نتایج آن در جدول های (۲ و ۳) ارائه شده است.

جدول (۲) آزمون ماتریس همبستگی برای بررسی رابطه بین مهارت های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی

متغیر	۱	۲	۳
۱. حیطه شناختی	۱		
۲. حیطه عاطفی	۰/۵۶**	۱	
۳. پیشرفت تحصیلی	۰/۳۹**	۰/۲۷*	۱

** $P \leq 0.01$ * $P \leq 0.05$

بر اساس اطلاعات جدول (۲) بین حیطه شناختی ($r = 0.39, p < 0.01$) و حیطه عاطفی ($r = 0.27, p < 0.05$) با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

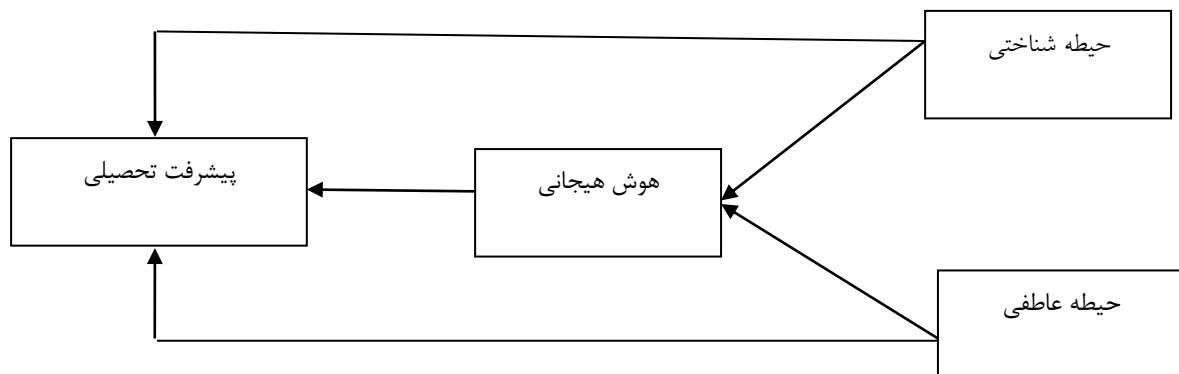
جدول ۳: آزمون ماتریس همبستگی برای بررسی رابطه بین هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱. هوش هیجانی	۱					
۱. تنظیم هیجان	۰/۷۰***	۱				
۲. ارزیابی از هیجانات	۰/۶۵***	۰/۵۸***	۱			
۳. مهارت های اجتماعی	۰/۸۸***	۰/۷۲***	۰/۵۶***	۱		
۴. کاربرد هیجانات	۰/۷۴***	۰/۴۵***	۰/۶۲***	۰/۴۵***	۱	
۵. پیشرفت تحصیلی	۰/۳۸***	۰/۲۴*	۰/۲۷*	۰/۳۶***	۰/۳۲***	۱

** $P \leq 0.01$ * $P \leq 0.05$

بر اساس اطلاعات جدول (۳) بین هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($r=0.38$, $p<0.01$). بین زیرمقیاس‌های تنظیم هیجان ($r=0.24$, $p<0.05$)، ارزیابی از هیجانات ($r=0.27$, $p<0.05$)، مهارت‌های اجتماعی ($r=0.36$, $p<0.01$) و کاربرد هیجانات ($r=0.32$, $p<0.01$) با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

فرضیه پژوهش: هوش هیجانی در رابطه بین مهارت‌های فراشناختی با پیشرفت تحصیلی نقش واسطه‌ای معناداری ایفا می‌کند. برای بررسی این فرضیه از رگرسیون چندگانه به روش بارون و کنی استفاده شده است که اطلاعات آن در جدول‌های (۴ الی ۸) ارائه شده است.

شکل (۱) مدل مفهومی تحقیق حاضر

به منظور بررسی آزمون نقش واسطه‌گری هوش هیجانی برای متغیر برونزاد (مهارت‌های فراشناختی) و متغیر درونزاد (پیشرفت تحصیلی) از روش رگرسیون سلسله مراتبی به روش بارون و کنی استفاده شده است.

جدول ۴ تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه همزمان برای پیش بینی هوش هیجانی از طریق مهارت‌های فراشناختی									
متغیر ملاک	متغیر پیش‌بین	بتا	t	P	R	R ²	F	df	P
هوش هیجانی	حیطه شناختی	۰/۳۳	۳/۹۴۶	۰/۰۰۱	۰/۳۸	۰/۱۴	۴/۹۰۸	۱۷۸	۰/۰۰۱
	حیطه عاطفی	۰/۴۱	۵/۲۲۶	۰/۰۰۱					

 $P \leq 0.01$

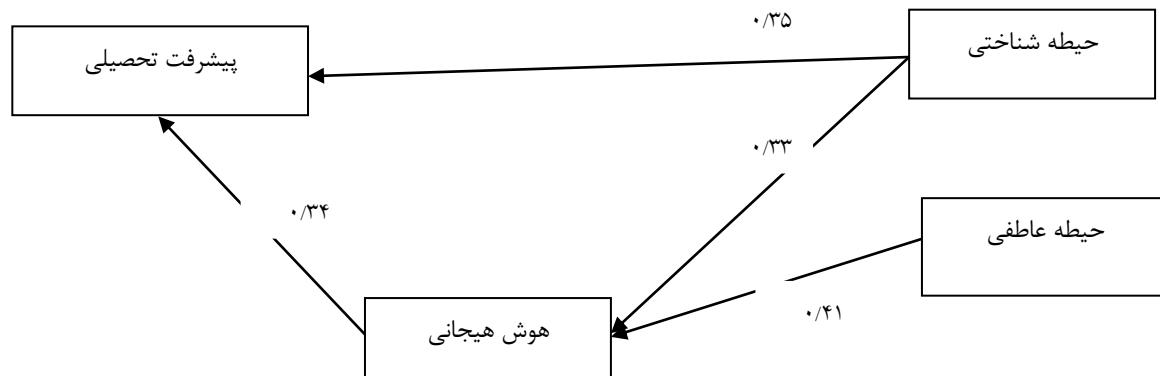
نتایج بدست آمده از جدول ۴ نشان می‌دهد که حیطه شناختی و حیطه عاطفی به صورت مثبت هوش هیجانی را پیش‌بینی می‌کنند ($p<0.01$).

جدول ۵: نتایج رگرسیون چندگانه به روش سلسله مراتبی برای آزمون نقش واسطه‌ای هوش هیجانی در رابطه بین مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی

مرتبۀ	متغیر ملاک	متغیر پیش‌بین	R	R ²	F	P	بتا	t	P
اول	پیشرفت تحصیلی	حیطه شناختی	۰/۳۳	۰/۱۱	۳/۵۶۸	۰/۰۰۱	۳۵	۳/۷۷۰	۰/۰۰۱
		حیطه عاطفی					۰/۱۷	۱/۹۰۵	۰/۱۰۹
دوم	پیشرفت تحصیلی	حیطه شناختی	۰/۳۰	۰/۰۹	۳/۲۳۲	۰/۰۰۷	۰/۳۱	۳/۵۱۳	۰/۰۰۲
		حیطه عاطفی					۰/۱۴	۱/۳۸۰	۰/۲۸۷
		هوش هیجانی					۰/۳۴	۳/۶۶۷	۰/۰۰۱

$P \leq 0.05$

بر اساس اطلاعات جدول (۵) در مرتبه اول مهارت‌های فراشناختی برای پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی وارد معادله شد. در مرحله دوم متغیرهای واسطه‌ای یعنی هوش هیجانی وارد معادله گردید. نتایج این تحلیل حاکی از آن بود که در مرتبه اول ضریب تعیین برابر با ۱۱ درصد، $[F = 3/568, p < 0.01]$ و مقدار ضریب تعیین در مرتبه دوم ۹ درصد $[F = 3/232, p < 0.01]$ بود. این تغییر و نیز کاهش مقدار ضریب بتای مهارت‌های فراشناختی در مرحله دوم نسبت به مرحله اول، تأکیدی بر نقش واسطه‌گری هوش هیجانی برای مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی می‌باشد. نتایج نشان داد که در مجموع این مدل، ۹ درصد از واریانس پیشرفت تحصیلی توسط مهارت‌های فراشناختی و هوش هیجانی تبیین می‌شود. در مجموع نتایج تحلیل رگرسیون سلسله‌مراتبی در جدول ۵ نشان می‌دهد که هوش هیجانی، نقش واسطه‌گری معناداری ($p < 0.05$) برای مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی ایفا می‌نماید.

شکل (۲) مدل عملیاتی تحقیق حاضر

جدول (۶) شاخص‌های برازش مدل

شاخص	مقدار استاندارد	مقدار بدست آمده
χ^2/df	کمتر از ۳	۲/۲۴
RMSEA	کمتر از ۰/۱	۰/۰۶۲
AGFI	بیشتر از ۰/۸	۰/۸۲
GFI	بیشتر از ۰/۹	۰/۹۱
NFI	بیشتر از ۰/۹	۰/۹۱

بر اساس اطلاعات جدول (۶) نسبت کای دو به درجه آزادی برابر با ۲/۲۴ می باشد. مقدار RMSEA نیز برابر با ۰/۰۶۲ می باشد. حد مجاز RMSEA ، ۰/۱ است. شاخص های AGFI , GFI و NFI بترتیب برابر با ۰/۸۲ ، ۰/۹۱ و ۰/۹۱ می باشد که نشان دهنده برازش مدل می باشند.

جدول ۷: اثر مستقیم و غیرمستقیم مهارت های فراشناختی و هوش هیجانی			
متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثرات کل
حیطه شناختی	۰/۳۵	۰/۱۱	۰/۴۶
هوش هیجانی	۰/۳۴	---	۰/۳۴

در جدول ۷ آثار مستقیم و غیر مستقیم متغیر برونزاد و درون زاد واسطه ای بر درونزاد نهایی نشان داده شده است.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش واسطه‌ای هوش هیجانی در رابطه بین مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان صورت پذیرفت که یافته‌های پژوهش در جدول‌های (۲، ۳ و ۵) نشان داد، بین مهارت‌های فراشناختی و هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد و هوش هیجانی، نقش واسطه‌گری معناداری برای مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی ایفا می‌نماید. این یافته به طور نسبی با یافته پژوهش‌های مواخ و امرانی [۱۰]، ژانک [۱۱]، آیرا و کاسدی [۱۲]، جانسون [۲۱]، روون [۲۲]، صالحی و میزاخانی [۱۳]، ثمری و طهماسبی [۲۰] و صالح صدق‌پور و عظیمی [۲۳] همخوانی دارد.

در توجیه رابطه مثبت بین حیطه شناختی با پیشرفت تحصیلی باید گفت با توجه به اینکه مهارت‌های فراشناختی سطوح دانش تا ارزشیابی را در برمی‌گیرد، کمک می‌کند تا دانش‌آموزان مطالب آموزشی را به صورت سطحی فرا نگیرند و توانایی تجزیه و تحلیل و بسط مطالب آموزشی را داشته باشند که این توانایی‌های علمی دانش‌آموزان را بالا می‌برد و در آنها ایجاد انگیزش می‌نماید و سبب می‌شود دانش‌آموزان در کلاس و امتحانات عملکرد بهتری داشته باشد و به خود ببالد و به صورت فعال به دنبال یادگیری بیشتر مفاهیم و مطالب آموزشی باشد. در همین راستا به نظر شومر [۸] میان توانایی شناختی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. هر چه تواناییهای شناختی دانش‌آموزان بالاتر باشد، پیشرفت تحصیلی بهتری خواهند داشت. اسکیتیکا [۹] در پژوهش خود نشان داد که هرچقدر دانشجویان در مورد راهبردهای مؤثر یادگیری و محدودیت‌های توانایی‌های یادگیری و حافظه خود بیشتر بدانند به همان اندازه احتمال اینکه موفقیت تحصیلی آنان بیشتر باشد، افزایش می‌یابد. در توجیه رابطه مثبت بین حوزه عاطفی با پیشرفت تحصیلی می‌توان گفت که حوزه عاطفی سبب توجه به مفاهیم آموزشی می‌شود و میل به پذیرش مطالب آموزشی را در دانش‌آموز افزایش می‌دهد که این سبب ایجاد تحرک و گرایش به سمت مطالبی درسی خواهد شد و انگیزشی در دانش‌آموز به وجود می‌آورد که به دنبال علم آموزشی باشد و از یادگیری لذت ببرد که این اعتماد به نفس و عزت نفس را در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند و زمینه‌ای می‌شود برای اینکه آنها خودجوش و فعال در پی کسب علم باشند و علم و دانش برای آنها تبدیل به ارزش شود و در خود نسبت به یادگیری تعهد ایجاد نمایند و با تدوین برنامه جهت یادگیری مفاهیم و مطالب کلاس درس و کتاب‌های درسی را فراگیرند و به موفقیت‌های علمی ناائل گردند و مدام در پی یادگیری و عملکرد تحصیلی بهتر باشند. بنابراین می‌توان گفت تقویت حیطه عاطفی به یادگیری بهتر کمک می‌نماید. در تبیین رابطه مثبت بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی می‌توان گفت، هوش هیجانی به دانش‌آموزان کمک می‌کند که از شیوه‌های مناسب برای یادگیری و فهم مطالب درسی استفاده کنند. بنابراین این افراد بهتر مهارت‌های مطالعه را فرا می‌گیرند و در کلاس درس ارتباط بهتری با اطرافیان و معلم برقرار می‌کنند و قدرت سازش بیشتری با مشکلات عاطفی و هیجانی دارند، لذا این دانش‌آموزان با آرامش بیشتری به یادگیری مطالب درسی می‌پردازند و مطالب را عمیق‌تر و منسجم‌تر فرا می‌گیرند و در کلاس درس و جلسه امتحان بازدهی بهتری از خود نشان می‌دهند.

نقش واسطه‌ای هوش هیجانی در رابطه بین مهارت‌های فراشناختی و موفقیت تحصیلی را می‌توان اینگونه تبیین کرد، بسیاری بر این باورند که پیامدهای آموزش آگاهی‌های فراشناختی و مهارت‌های عملی به فراگیران، یادگیری آنها را در تمام عمر تحت تأثیر قرار می‌دهد، [۲۴] چون فراشناخت نه تنها در ارتقاء سطح یادگیری دخالت دارد، بلکه در حل مسأله و درک مطلب نیز مؤثر است. بنابراین مهارت‌های فراشناختی به دلیل اینکه دانش‌آموزان را به بحث می‌کشاند، آنها کار خود را تحلیلی می‌کنند و برای یادگیری خود دست به برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری می‌زنند و در نهایت خودشان از کار خودشان ارزیابی می‌کنند که این موجب فعال شدن دانش‌آموزان و بالا بردن قوای اعتماد به نفس و خودکارآمد بودن در فرایند یادگیری و در نهایت افزایش یادگیری آنها می‌شود. علاوه بر این می‌توان گفت با توجه به این که حیطه شناختی نوعی توانایی است که از طریق آن می‌توان بر بسیاری از فرایندهای درونی که برای یادگیری اهمیت بنیادی دارند، تأثیر گذاشت. پس این افراد با توجه به آنچه در اختیار دارند تلاش می‌کنند تا فرایند یادگیری و پردازش اطلاعات را اثربخش‌تر کنند. برای نمونه، این افراد در مورد این که اطلاعات کلامی و یا سایر توانایی‌های آموخته شده چگونه مورد توجه قرار گیرند و رمزگردانی شوند و یا چگونه بازایی می‌شوند، دقت کافی دارند که این می‌تواند توانایی علمی دانش‌آموزان را بالا ببرد و آنها در در تحصیل و یادگیری موفق سازد. یافته پژوهش نشان داد که هوش هیجانی می‌تواند به نقش مؤثرتر حیطه شناختی در بهبود پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کمک کند که در این زمینه می‌توان گفت، با توجه به اینکه هوش هیجانی شامل خودآگاهی، خودانگاره، احساس استقلال و ظرفیت خودشکوفایی، قاطعیت، روابط بین فردی، سهولت در همدلی و احساس مسئولیت است و این موارد سبب درک عمیق و روشن از احساسات، هیجان‌ها، نقاط قوت و ضعف می‌شود، بنابراین به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا جهت یادگیری مطالب درسی، برنامه‌ریزی منظمی داشته باشند و با آگاهی از نقاط قوت و ضعف خود، کاستی‌ها و نارسایی‌های یادگیری را کاهش دهند و هیجان‌های منفی نسبت به یادگیری و محیط آموزشی را از بین ببرند، لذا هوش هیجانی از این طریق ضمن تقویت قوای شناختی، به یادگیری بهتر مطالب کمک می‌کند.

در تبیین این یافته همچنین می‌توان گفت هوش هیجانی، محور اصلی رشد اجتماعی، شکل‌گیری روابط اجتماعی، کیفیت تعامل‌های اجتماعی، سازگاری اجتماعی و حتی سلامت روان فرد به شمار می‌آید. روانشناسان بر این باورند که کنترل هیجان‌ها و رشد مهارت‌های

اجتماعی رفتارهای فراگرفته و قابل قبولی است که فرد را قادر می سازد با دیگران رابطه مؤثر داشته باشد و از عکس العمل های نامعقول اجتماعی خودداری کند. بنابراین می توان گفت که هوش هیجانی سبب تقویت و رابطه مناسب بین معلم و دانش آموزان می شود، این رابطه انگیزه ای می شود برای اینکه معلم تا جایی که می تواند مطالب درسی را خوب ارائه دهد و دانش آموزان در کلاس درس با دقت بیشتری مطالب را یاد بگیرند. علاوه بر این رشد هیجانات در دانش آموزان اعتماد به نفس و عزت نفس بوجود می آورد و به دانش آموزان کمک می کند تا با نگاه مثبت نسبت به خود و این اعتقاد که از عهده یادگیری مطالب برمی آیند به یادگیری مطالب بپردازند، بنابراین استفاده از هوش هیجانی می تواند از مشکلات یادگیری دانش آموزان بکاهد و به کیفیت یادگیری آنها کمک کند. لذا قابل توجه است که گفته شود هوش هیجانی می تواند بر رابطه بین حیطه شناختی و پیشرفت تحصیلی تأثیر گذار باشد و به افزایش پیشرفت تحصیلی دانش آموزان منجر شود. پژوهش حاضر از محدودیت های زیر برخوردار است:

نتایج این پژوهش محدود به دانش آموزان دوره دوم متوسطه شهر شیراز می باشد، لذا در تعمیم نتایج حاصل به سایر شهرها و دانش آموزان دیگر باید احتیاط نمود. سوگیری احتمالی برخی آزمودنی ها در نحوه ارائه پاسخ به سوالات پژوهش در راستای تأمین اهداف پژوهشگر محدودیت دیگر پژوهش می باشد.

با توجه به یافته های پیشنهادی زیر ارائه می گردد:

۱- با توجه به رابطه بین مهارت های فراشناختی با پیشرفت تحصیلی پیشنهاد می شود نظام تعلیم و تربیت برای گریز از آموزش بانکی و یادگیری طوطی وار و نهادینه ساختن فرایند یاددهی - یادگیری معنی دار و پرورش فراگیرانی اندیشه ورز، فکور و خود انعکاس گر و خود ارزشیاب باید به ساز و کار هایی بیندیشد که از طریق آن چگونه یاد گرفتن را به فراگیران بیاموزد تا از این طریق میزان موفقیت آنان را بهبود بخشد. یکی از مهم ترین این سازو کارها تمسک به راهبرد ها و مهارت های فراشناخت است.

۲- همسویی این مطالعه با تحقیقاتی که نتیجه گرفتند که آموزش فراشناختی پیشرفت تحصیلی و مهارت های فراگیران را افزایش می دهد و نیز مطالعاتی که دریافتند تجربه فراشناختی باعث موفقیت تحصیلی می شود، ضرورت گنجاندن محتوای مبتنی بر فراشناخت و همچنین آموزش به روش فراشناختی را بیش از پیش مشخص می نماید. همچنین با توجه به اینکه فراشناخت پیش بینی کننده قوی یادگیری است و آموزش مستقیم فراشناخت موجب موفقیت تحصیلی فراگیران می شود، به نظر می رسد که توجه به مؤلفه های آگاهی فراشناختی در برنامه درسی و آموزش آن به فراگیران بسیار ضروری است.

۳- نتایج پژوهش هماهنگ با یافته های پیشین اثرات مثبت هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی را تأیید می نماید جهت استفاده بهتر دانش آموزان از هوش هیجانی در فرایند یادگیری و مدرسه پیشنهاد می گردد که با برگزاری کارگاه ها و دوره های آموزشی به معلمان نحوه آموزش و زیربوم های هوش هیجانی آموزش داده شود، تا معلمان با توانایی بیشتر این متغیر را به دانش آموزان آموزش دهند.

۴- جهت استفاده بهتر معلمان از مهارت های فراشناختی و هوش هیجانی در فعالیت های آموزشی پیشنهاد می گردد که با برگزاری کارگاه ها و دوره های آموزشی به معلمان روش های ایجاد فراشناخت و هوش هیجانی به آنها آموزش داده شود تا معلمان با توانایی بیشتر از این متغیرها در محیط مدرسه بهره گیرند.

سپاسگزاری

از دانش آموزان دوره دوم متوسطه شهر شیراز و مدیر مدارس که با سعه صدر با پژوهشگر همکاری نمودند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

مراجع

- [۱] سیف، ع. ا. (۱۳۹۵). روانشناسی پرورشی نوین، روانشناسی یادگیری و آموزش. تهران: نشر دوران.
- [۲] حسینی نسب، د. (۱۳۷۷). عوامل مهم و مؤثر در تعبیه یک سیستم ارزشیابی آموزشی یا در طرح یک برنامه جامع ارزشیابی، نشریه دانشگده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان، دوره جدید، شماره سوم، صص ۴۷-۳۳.
- [۳] شعاری نژاد، ع. ا. (۱۳۹۴). فلسفه آموزش و پرورش، تهران: انتشارات امیر کبیر.
- [۴] نسیم، س؛ زارع، ح؛ پورنعمت‌اله، م، سرمدی، م. ر. و هرمزی، م. (۱۳۸۹). ارتباط راهبردهای شناختی، فراشناختی و تعاملات دانشجویان در آموزش مجازی با پیشرفت تحصیلی، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، سال شانزدهم، شماره ۴، صص ۷۳-۹۶.
- [۵] عابدینی، ی؛ باقریان، ر. و کدخدایی، م. (۱۳۸۹). بررسی رابطه باورهای انگیزشی و راهبردهای شناختی فراشناختی با پیشرفت تحصیلی: آزمون مدل‌های رقیب، تازه‌های علوم شناختی، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۳۴-۴۸.
- [۶] لطف‌آبادی، ح. (۱۳۹۵). روانشناسی آموزشی، تهران: انتشارات سمت.
- [۷] Flavell, J. H. (1979). **Social cognition**. In W. Doman (Series Ed.) & D. Kuhn & R. Siegler (Vol. Eds.), **Handbook of child psychology: Cognition. Perception and language** (5th ed., pp. 951-898). New York: Wiley.
- [۸] Schommer, M., (2003). Epistemological development and academic performance among secondary students, **Journal of Educational Psychology**, 85(3): 406- 411.
- [۹] Skitka, L. J. (2009). Do the means justify the ends, or do the ends justify the means? Value protection model of justice. Reasoning. **Personality and Social Psychology Bulletin**, 28, 452-461.
- [۱۰] Mevarech, Z.R. & Amrany, C. (2008). **Immediate and delayed effects of metacognitive instruction on regulation of cognition and mathematics achievement**. Online.
- [۱۱] Zhang, L. J. (2008). Exploring EFL reading as a metacognitive experience: Reader awareness and reading performance. **Asian Journal of English Language Teaching**, 12, 65-90.
- [۱۲] Aurah, C. & Casady, J. (2014). Predicting problem solving ability from metacognition and self-efficacy beliefs on a cross validated sample, **British Journal of Education**. 2(1): 49-72.
- [۱۳] صالحی، م. و میرزاخانی، ف. (۱۳۹۳). رابطه‌ی مهارت‌های فراشناختی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی، **جامعه‌شناسی مطالعات جوانان**، دوره ۵، شماره ۱۵، صص ۷۳-۸۸.
- [۱۴] سراج خرمی، ن؛ برومندنسب، م؛ یگانه دوست، ع. و رشتی، س. (۱۳۸۸). تاثیر آموزش‌های فراشناختی بر عملکرد تحصیلی درس ریاضی دانش‌آموزان مقطع راهنمایی، **مجله یافته‌های نو در روان‌شناسی**، سال ۵، شماره ۱۳، صص ۶۷-۷۹.
- [۱۵] عابدی، ا؛ قادری نجف‌آبادی، م؛ شوشتری، م. و گلشنی، ف. (۱۳۹۱). اثربخشی آموزش برنامه فراشناخت پانورا و فیلپو بر بهبود عملکرد حل مساله و دانش و مهارت فراشناخت دانش‌آموزان با نارسایی ویژه در ریاضی، **مجله روانشناسی افراد استثنایی**، سال دوم، شماره ۵، صص ۱۴۵-۱۲۵.
- [۱۶] Parker, J.D.A., Creque, R.E., Barnhart, D.L., Harris, J.H., Majeski, L.M., Bond, B.J. & Hogan, M.J. (2004). Academic achievement in high school: Does emotional intelligence matter? **Personality and individual difference**, 29, 313-320.
- [۱۷] Bar-on, R. (2001). Emotional and social intelligence in sight the emotional quotient inventory. In Bar-on, R. Parker, D.A. **The handbook of Emotion**, 363-387.
- [۱۸] بهادری خسروشاهی، ج. و خانجانی، ز. (۱۳۹۰). رابطه هوش هیجانی با خودکارآمدی و پیشرفت تحصیلی و مقایسه آن‌ها در دانش‌آموزان ممتاز و عادی، **اولین همایش علمی دانشجویان علوم تربیتی ایران**، تهران.
- [۱۹] Lyons, J.B. & Schneider, T.R. (2015). the influence of emotional intelligence on performance, **personality and individual differences**, 36, 693-703.
- [۲۰] ثمری، ع. ا. و طهماسبی، ف. (۱۳۸۶). بررسی رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان، **مجله اصول بهداشت روانی**، دوره ۹، شماره ۳۵ و ۳۶، صص ۱۲۸-۱۲۱.
- [۲۱] Johnson, A. (2014). The Relationship between Emotional Intelligence with Test Anxiety, Stress, Academic Success and Attitudes of High School Students Towards Electrochemistry, **IFE Psychology**. 22(1): 237-242.

[۲۲]Reuven, B. (2014). The Impact of Emotional Intelligence on Giftedness, **Gifted education international**. 35, 271-276.

[۲۳] صالح‌صدق‌پور، ب. و عظیمی، س. ن. (۱۳۹۳). مدل‌یابی ساختاری رابطه خود-تنظیمی و هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی ریاضی با میانجیگری خودکارآمدی، **مجله روانشناسی مدرسه**، دوره ۳، شماره ۴، صص ۷۳-۹۱.

[۲۴]Karigan, K. (2006). Metacognition and its implication on pedagogy. **The Journal for Independent School Educator**. 4(4): 80-92.